

ADIÑEKO BIDAI BATEN IBILALDIA

Bizkai'ko adiñekoen taldea. Aldundiak eratutako ibilaldia. (Fado Folklore ikustera).

Bidai ona eta ezkertzekoa Bizkai'ko Aldundia'k beste erriak ezagutzeko emoten dauskun aukera ta laguntza adiñekoak garenai.

Ezker ona, ezere bereizte barik eginda dagozelako, eta gizartearen ezberdintasunari aukera aundia emoten dautsoelako, nortasun arloan obeto konpondu gaitezan, lotsagizun aundiz, danon izaeraren ardurak zainduta, ostera orretan ondo baiño obeto ikusten dana.

Bidai onen izaera, orain urte bi, Europa'ren Beko-Errietara egin gendun ostera ederretatik ezagutzen gendun.

Eta beti lez, Lourdes nire emaztea arduratu zan eska-bideak betetzeko.

Non agertu ziran gure izen abizenak sarituak izan zira-la, Portugal, txangolari ikusteko !.

Orrela, Lorailla'ren 9'an goizeko zortziak eta amar ziranean, Donostiko berebil-bus batera igon gendun, Portugal'eko Kaskais uri politara joateko.

Berebil-bus orren Xabier eramaille-ona, Euskalduna izan zan, Kiputza eta jatorra bera, eta txantxetarako zale-tasun aundikoa.

Eta gure taldearen gidari-zuzentzaille Estefania izan zan, Galizia'koa (Lugo) bera.

Berak adi-eraziko azalpenaren xeetasunak gozo ta argi agertzen ziran gure belarrietara. Eta ondo baiño obeto jakin eban zelan jokatu gulako talde baten.

Gure taldea, adiskidetasun aundi baten agertu zan, alai ta gogaldi onean. Danak irripartsu, bear ebanari laguntza ezkeintzen eta abeslari ta gordinkeriak esanaz alaitsuak.

Estefania'ren antolamenduzko aolkuetaren bidez, bus'ean artu genduzan leenengo ezar-lekuak, bidai guz-tian gordetzeko alegindu euskun.

Bai, mai-biribillaren jar-lekuetan be, beren ardurak obeto zaintzeko, eta olan bete genduzan ezere arazorik gabe.

Baiña bidai onetan, nai-ta artu-emonak ezberkoitasunezkoak izan gura nai-ez, beti alkartzen zara zugaz antz geiago daukena-kaz.

Eta olan alkartu giñan Etxegarai ta Etxe-barria'tar Maite eta beren senar Gaston eta Olazaran'tar Jesus, Urduliz'en bizi diranak; Biruete ta Aurtenetxe'tar Jose Ramon eta bere emazte Redondo ta Martinez'tar Mari Paz, Bilbao'n bizi diranak; Arregi ta Astar-loa'tar Mari Karmen eta bere senar Aizpuru eta Erauzkin'tar Jon, Bilbao'n bizi diranak; Karbon'tar Andres eta Mariano Santutxu'n bizi diranak; Zarraga'tar Isidro ta bere emazte Olabarri'tar Asun, Basauri'n bizi diranak; eta Marisa ta bere senarra Santu-txun bizi diranak.

Elkarte polita egin gendun, danak bardin antzean benetakoak agertu giñalako alde batetik, eta iñungo zalantza gabekoak bestetik, beste guz-tiak be, or inguru beten agertuta.

Bilbao'tik Kaskais'era ia milla kilometru dagoz, bitar-te aundia benetan, baiña erreza da ordu-bitik ordu bira, ordu erdian geratu ezker.

Bidaia, ez zan guztiz ondo asi, lau edo bost 24 zenba-kiko geltokian itxaroteko idatzita euki gendulako, eta bes-teak 11'garrean. Orregaitik 10 minutu beranduago urten gendun.

10'k eta ogei minututan, Palentzia'ko lurraldean gera-tu giñan, Kintana del Puente erritxoan gosaritzeko, eta 11'etan Salamanka'rantza urten gendun.

12'ak amar minutu gutxiagotan, guardia-zibillak gera-tu ginduezan eta bertan egon giñan ordu bete, ezere ganora barik.

Ordu-biak amabost minutu gitxiagotan Salamanka'ra eldu giñan, eta bertan bazkaldu gendun.

Bidai onetan, neska arduradunak ez eban berbarik egin Salamanka'ra eldu arte, eta bide guztian, or joan gintza-zan musika edo eresiaren, doñu-baragarri-bat entzuten. Kontu apur-bat euki bear leukie arlo orretan.

Bus'aren eramalleak eta txangolarien gidari-arduradu-na'k aldatuta, aurrera egin gendun ordularia ordu bat atzeratuta.

Portugal'era, Izar'en menditik Fuentes de Oñoro'tik sartu giñan, eta Kaskais'en "Ciudadela ostatura" 8'terdie-tan eldu giñan.

Afaltzera joanda, leenengo, katillu-bete porrusalda (sopa verde) atara euskun. Gozo egon zan, baiña bazkal-afari guztietan leenengo artu bear gendun janaria itxura ezberdiñetan bera izan zan. Gero arraña, patata-egosi, karrakatxa edo azuntz (espinacas), perretxiko'en zuku

edo saltseagaz apainduta. Gaiñean, sagar ta madari ego-siak eta igali-naste goso bat albimeratuta. Janari guztiak ondo egon ziran.

10 ASTELEENA:

Jan-gela, goizeko zazpirak lauren gutzietatik zabaltzen eben. Lourdes ta ni zortzi terdietan joan giñan, eta an danetatik gura gendun beste egon zan jateko.

Bederatzi terdietan urten gendun bus`ean Sintra`rantza.

Itsas-bazterretik joanda, Estoril`en, berebillak laster-ketetako itzulian ibiltzen diran tokia ikusi gendun.

Ikusi genduzan erritxoetan, alkar-ondoan banakako etxeetan bizi dira, eta orren esangura, nortasun aundikoak izatea esan gura ba-dau, euren etxe-gintzako lanean alde-rantziz beste gauza bat erakusten dabe, tellatuan aterpe-bako etxeak eta oso motel eginda dagozelako. Balekite ango egu-giroagaitik izatea.

Beste gauza eder bat daukie, eta leku guztietan ikusiko genduna, jauretxetatik asi-ta: Buztin-gintzan, ondo margoztutako artzabalak (baldosas pintadas) egiten dabezala. Mauritarren jakintzatik artutako oitura ?

Dana dala, Sintra, U.N.E.S.K.O`gaitik Mundu`ko yarauntzi-lez izendatuta dago (patrimonio Mundial).

Sintra`ko jendartea ona da, baiña badaukiez bai ondo ikasitako iruzurkeriak dirua lortzeko.

Gero, erregeen-jauretxea ikustera joan da, ainbat gela-eder ikusi genduzan: Lepazailu`en (cisnes) gelatik asi-ta, laparxori edo Suge-txori`en (Urraka) gela, goiko aldean erregeña`ren andere-lagunak adierazian (simbolizando) 136 Laparxori margoztuta daukazenak; erregeen lo-gela; Julio Zesar`en gela; Bas-auntzen gela, eta gela-goian, bas-auntz bakoizatik eskegita 72 armari margoztuta euki ebana; eta abar.

Arabiar`en gela ederrean be egon giñan, erdian iturri bat eukana, eta beren onura, inguruan bazkaltzen egoten ziranai, eskuak garbitzekoa izan zan.

Sukaldean be egon giñan, eta jakin eben bai, zelango antolamenduzko apainketak egin bear ziran, askorentzat janari ederrak egokitzeke.

Tximini aundi bi daukaz, kanpotik ederto ikusten diran-nak, su-kaldi guztien keiak atarateko. Nafarroan, Beraste-gi`ko erritxoan dago baserri bat, gela erdiko-zelaian lauki aundi barru baten sua egiten dan lekua dana, eta goi-aldea, lauki`en neurri bardiñetik asi-ta, biribillean, gero ta estuago doana, goiko zilloa, oizko tximini`en antzean amaitu arte.

Ordubaterdietan bazkaltzera, eta lauretan “Kabo de Roka” ta “Boka de infierno” ikustera joan giñan.

Itsas-ertzeko toki onek, ez dauka garrantzi aundirik, daukazan itsas-argi edo argi-dorrea, bas-eliza txikerra, itsas-ertzean daukan zilloa eta bertan egoten dan azoka, guretzat oso ezagunak diralako. Baiña badauka bai, garrantzi aundiko gauza bat: Europa`ren Mendebaleko azken muturra dala.

Gero Kaskais ikustera joan giñan, eta andrak saltokiko dendetatik ibili ziran artean, gu kai-alde edo portua ikus-ten ibili giñan, eta an, iñoz ikusi ez dodazan ainbat arran-

Fado-Folklore Lisboa`n.

tzaleen kaiolak, otarrain (langosta), txangurru (centollo), ezkarrek eta nekora`ren arrantzarako ikusi nebazan.

Arrantzal-anaitegien sal-erosleko lekura joan giñan, eta an ikusi genduzan zer artzen daben itsasotik: Olaga-rro, Tajo errekaen ur-gezan dagozan 35-40 kiloko Julio`ak, Berdelak, txitxarroak, zigalak, eta ainbat arrain-mota ezberdiñ.

Gure arrantzaleen ontziak, obeto zainduta dagoz, eta or, utzitasun edo alpertasun bat ikusi neban.

Bideetan, berebillak bizkortasun aundiz eta ugaritasun aundian dabiz, berebil bakoitzean bat bakarik joanda.

Orrek, gure antzera esan-gura dauana, minutu bateri, azkeneko txakurtxikiraiño atararte dabizela.

Balekite, itsas-ontziaren egoera, orregaitik izatea.

Beti-lez, zortzi-terdietan afaldu gendun, eta onarte danon-arteko lotsagizun aundiz ibili ba-giñan, asi giñan muga ori apurtzen eta bakoitza bere izaeran agertzen.

Asierako alkar-izketak, beti asten dira, nor-berak aituten dabezan gauza garrantzizko zeaztasunetatik, eta gure maian leen agertu zana, gure Euskalerriak daukazan arazo-politikoetatik.

Aukera euki neban, eta erdi-ugarte onen edestitik asi nintzan gauza zeatzak azalduten, ia jateko denbora guz-tian, ardura aundiz artzen ebezalako nire berrien xeetasu-nak. Gero, elkarteen arteko gogoetan agertzen jakien itau-nari, erantzunak emon bear nebazan, baiña pozik egin neban guztiori.

Emaztea asarratu egiten jatan, baiña....., zer egingo neutson nik ba !.

Danok, neurritz ibili giñan, eta afaria amaituta, Liza-rra`koa dan Gaston ta Olazaran`tar Jesus asi jakun abestu-ten.

Abestia, ondo aldi-bateratuta urten ebalako, Zarra-ga`tar Isidro`k beren lekutik Jesus`eri esan eutson, beste bat abesteko, eta Maite`k, Jesus`en emaztearen erantzuna: “Berotu ! berotu !” eta gero ikusiko dozue. Gure maian, arrigarritasunezko abesbatza agertu zan.

11 ASTEARTEA:

Goizeko 6`1/2`etan jagi giñan, 7`retan goizaldu, eta 8`retan Lisboa`rantza urten gendun.

Gorka Deuna. Gotor-lekua. Aurrean Lisboa osoa.

Egun eguzkitsu ta oso argiak euki genduzan bidaieko egun guztietan, eta egu-giro ezinbesteko onak

Lisboa`n, Rodrighez`tar Amalia`ren (fadista) ospean eginda dagon lorategi aurrean ordu erdian geratu giñan, argazkiak atarateko eta inguru-polita ikusteko.

Estefania`k, lapur ugari egoten zirala esan euskun, baiña guri ez jakun olangorik sortu.

Bai-ta, Lisboa`tik egunero eten-barik, zelan igaroten diran bi-miloi giza seme/alabak ikusketari. Arrigarria.

Bigarren geldiketa, Rozio`ko enparantza aundian egin gendun, urdu-bat ta erdiko askatasunagaz, eta ango ikusketak egiteko batera urten ba-gendun, banandu gintzazan.

Gu bere goiko aldean dagon San Jorje gaztelu-errira joan giñan, Lisboa bere edertasun guztian ikusteko eta argazkiak atarateko.

Leku polita benetan, bertatik Lisboa osoa ikusten zala-ko, euki gendun eguraldi eguzkitsuagaz.

Tajo ibaiak, bere urak itsasoratu egiten dauzan ibai-ondo edo ao`an oso zabala da, galtzuaren itsasoa deitzen dautsoena, eta beren gaiñean zubi aundi-bi dagoz: Belen`en, Zalazar`en zubia 2 kilometru ta erdi daukaze-nak, eta Basko de Gama`ren zubia 16 kilometru ta erdi daukazenak.

Belen`eko zubien goiko aldetik berebillak dabiz, eta be-aldetik trenak.

Belen`en, Jeronimo`en lekaidetxea ikustera joan giñan, eta ezin leiz sinistu an eginda dagozan eder-lanak ikusi ezik.

Itsas-ertzean dagon dorrea eta egazkiñaren argazkiak atara eta gure ostal-etxera joan giñan bazkaltzera.

Arratsaldean Lourdes kaskais`era bajatu zan Mari Karmen, Mari Paz, Jon eta Jose Ramon`egaz erosketak egiteko eta ni gelan geratu nintzan irakurten.

Afaria amaituta danok asi giñan kantari eta ostean arri-garrizko jaia egin zan jantza-gelan.

12 ASTEAZKENA:

8`retan urten gendun ostatutik Nazaret`eko errira. Erritxo onek ez dauka gauza aundirik ikusteko, Eleiz-

poli bat ez ezik eta be aldeko ondartzan inguratutako sarrera polita mutur bietan itsas-argien dorrea bakoitzak eukin da, barru aldean itsas-untziak gordetzeko.

Gu goi-aldean egon giñan, eta an egon ziran andrak zazpi gonakaz egon ziran jantzita, gizonak itsasora urte-tan ebenean zazpi egunerako joaten ziralak, eta eurak egun bakotza igaro egiten ebenean gona bat kentzen eben, azkeneko gona egalunezkoa izan da gizonari oparitzeko.

Lanperna`k edo itsas-piru`ak (percebes) eta igali sikuak saltzen ebazan. Ondo dakie dirua zelan atara.

Nazaret`etik amarterdian urten gendun Batalla`ran-tza, eta erri onetara amaikaterdian eldu giñan. Bertan, Santa Maria de la Bitoria`ko Gotzai-Eliza ederra ikusi gendun, I Juan eta bere emazte Lankaster`tar Felipa`k egiña.

12`ak eta laurenatan Fatima`ko bidea artu gendun, eta bidean San Mames`eko erria uste dot zala, Gomez ta Beira`tar Antonio`ren kupeldegia edo ardandegian sartu giñan, bertan Oporto`ko ardo-zuria, ardo-baltza eta Opor-to`ko moskatela 1.883`ko ixurgai (licor) zana.

Geienak iru botella erosi eta kartoizko boltzatan eroan genduzan.

Fatima`ra ordu-bietan eldu giñan eta "Kinta du Castelin-ho`n bazkaldu gendun eta iruretan urten Fatima ikusteko.

Lau-terdian Mesa Santua ospatu eben Portugeses, eta Lourdes`en antzera ainbat kandela erretzen dabez txi-kerrenak 0`40 txakurtxikitik asi-ta ez dakit zenbateraiño.

Eliz-Nausiaren aurreko zabalgunean beste Eliz-Nausi bat asi dira egiten lenagokoa baiño aundiagoa izango dana.

12`aren gabaerdtik 13`ko eguna argituarte ospatzen dabe agerpenaren jai aundiena. Nik telebistatik ikusi neban eta arrigarizko jaia ospatzen dabe, aurreko zabal-gunean jende geiago sartu ezinik.

6`retan urten gendun eta bidean goazela, Gomez ta Beira`tar Antonio`ren upeltegiko sarreran emon euskuen txartela. Erdia erosketak egiterakoan emon bear gendun eta beste erdiagaz, zenbaki bat euki ebana, Estefania`ri emon eutsoen ikusari-berezia zozkatu zan, eta 1.047`ko zenbakia izan zan saritua urten ebana. 8`retan gure osta-tura eldu eta zortziterdian afaltzera joan giñan.

Afari-berezia euki gendun, eta amaitu gendunean abestuten asi giñan eta ostean jantza-gelan izugarrizko jantzaldia. Ni beste iru lagunakaz Andres, Mariano ta Bizente`gaz, kartetako jokuan ibili giñan. Denbora ondo neurtu gendun eta bai galdu-be bai, gaiñera Lourdes asa-ratu jatan.

13 EGUENA:

Seiterdian jagi giñan, zazpi-terdian gosaria jan-da zortziretan Keluz`era joateko.

Emen Potugal`eko erregeen jauretxea ikusi gendun, arrigarizkoa dana, XVIII`n. gizaldian arrian eginda dau-kazan eder-lanakaitik.

Dorre bi amaitubarik dagoz, eta ez da miraria. Inguruan daukazan lurak 8.000 ektarea daukaz. 12`etan urten gendun, ordu-batetan bazkaltzeko.

Irurak lauren gitziagotan Setubal-Sesinbra`rantza urten gendun, eta laurak lauren gitxiagotan Sierra da Rabi-da`ren goiko aldean egon giñan, Setubal eta daukan 17 kilometruzko beso luzea Sado ibaiaren irten-lekuan ikus-teko.

Bertan zabalean eta banan-banan dagozan bas-eliza edo ermita txikerrak, bakotzean ermita-zai bat bakarrik eukiten ebana ikusita, berantza joan giñan.

Sesinbra`ra bostetan eldu giñan. Erri aundia da eta Kai polita dauka, baiña guk eroan genduzan asmoak, arrain erregosiak eta maskulu erreak jateko, Estefania`k esan euskun lez, beste ordu batzuk dira egokienak ango zalega-rritasuna arrapatzeko, egu-erdia eta arratsaldeko zortzire-tatik aurrera, eurak asten diralako ordu orretan arrain ta maskuluak erretan.

Sesinbra`tik sei-terdian urten gendun zortziretan afaltzeko, eta afal-ostean Euskerazko abestiak. Oso Eus-kal usai-goza emoten dautso taldeari. Gaiñera, Isidro`ren urte eguna egun bat ariñago ospatzen ba-dogu.

14 BARIKUA:

Zazpi-terdian jagi giñan zortziretan gosaltzeko, eta goiz guztia aske euki gendun lez, erosketak egitera joan giñan.

Arratsaldeko iruterdian urten gendun eta ostera labur-bat egin gendun jai nagusia gabaz euki gendulako.

Zazpiterdian afaldu gendun gero Lisboa`ra joateko eta an "FADO – FLOKLORE" a ikus-entzuteko.

Artean, Estefania`k Lisboa`an dagoan arrigarritzko Kasino`a ikustera eroan genduzan.

Sartu gintzazanean, danon arteko diru apur bat batu gendun makiñatan jokatzeko, eta txanponagaitik aldatuta jokoan asi giñan.

Baiña ez genduelako jakin olgetan, parean egon zan Txina bateri eskatu neutson laguntza eta diru guztiak galdu orduko, berari emon neutsozan azkeneko bost txan-ponak, bai mosu bi be agurtuaz batera.

Fado – Folklorea bederatzi-terdian asi zan, eta danok ezarrita bakoitzak iru edari artzeko aukera euki gendun.

FADO, Portugal`eko erritarren-abestia esan gura dau eta FOLKLORE jantzaldietan errien-jakintza.

Iñok ez eban ulertzen, baiña a-ta guzti batzuk disketak erosi ebazan eurak izenpetuta.

Jantzak, gureakaz antz aundia daukie, bai-ta euren jan-tzietan be.

Amaitu ebenean Atleti ta Realaren goratzarre ereser-kiak abestu genduzan eta tira-bira apur-bat urten eban, baiña atsegingarria izan zan.

Estoril`era joan giñan, eta an gabeko argazkiak atara genduzan ordu erdi baten gitxi gora-beran, zugatz guztiak argi txikerrakaz beterik egon ziranen artean.

15 LARUNBATA:

Gosaria artuta bederatzi ta laurenetan Obidos`erantza urten gendun, eta an, XVI`n gizaldian iru kilometruan egindako ur-bidea ikusi-ta San Juan Bautista eta Santa

Lekaide Jeronimo`tarren etxea. Monastegia ta Basilika (Klaustroa).

Maria eleizak XIV ta XII`n gizaldikoak eta benetan ede-rak diranak, ikustera joan giñan.

Erriaren goi-aldeko gazteluan egonda gero berantza joan gintzanean, daukazan kale-estu guztietatik ibili giñan, eginda dagozan kaleak, ainbat gizabide-ezberdiñek eginda dagozelako.

Obidos txikerra baiña polita da, oso zaarra bera, eta gaiñera antziñatik datozaan ao-jakintzak naaztu ta alkartu egiten dan tokia da, gaurko egunean, Portugal`eko bitxi garrantzitzuenetariko bat da.

Portugal`eko kale-egal guztiak eta giza/semi guztiak oiñez ibili bear daben leku guztietatik, arri-soltuakaz mar-gotuta lez eginda dagoz.

Lenengo aitz-ondarra botaten dabe azpian bost zenti-metroko lodieran eta gaiñean arrobietatik ataratako beste ainbestean lur-arri txikerrakaz naasia, eta gaiñean leenen-goko aitz-ondarra beste ainbestean. Eta orren gaiñean ipinten dabez arri-txiker orreik marrazki politak eginda.

Gizon asko daukiez lanean arri-arlo orretan.

16 IGANDEA:

Goizeko seiretan jagi giñan, seirak eta ogeierako eroan genduzan bide-kutzak eta zorroak bus`ean egokitze-ko, gero gosaria artu eta zazpiretan ariñagoko domekan egin gendun bidaia, baiña alderantziz.

Bilbao`ra, arratsaldeko zortzi-terdian eldu giñan, Zorrontza`ra bederatzi ta ogei minututan.

ONDORIOA:

Ezker onak emotekoa da Euskadi`ren jaurkintzari asmakizun onengaitik, adiñeko erritarren bizitza alaitu egiten dualako, eta zartzaroaren nekea bizkortu, argituaz batera.

Nire emazte Barroeta`tar Lourdes`ek eta nik, poz aun-diagaz egin dogu bidai eder au.

Atutxa`tar Paul

Zornotza`n 2.004`an Orrillaren 26`an